

Torah from Around the World

Wie een ander gunstig beoordeelt zal zelf gunstig beoordeeld worden.

Talmoed, Sjabbat 127b

Sjabbat 5 augustus 2023/ 18 Av 5783, Ekev, Dewariem/Deuteronomium 7:12 - 11:25

Tanach blz. 366 - 375

Haftara: Jesjahoe 49:14 - 51:3

Tanach blz. 885

Vertaler: Channa Kistemaker

Commentaar: **Benjamin D. Sommer** is docent bijbelwetenschap en Semitische talen aan het Jewish Theological Seminary te New York.

[Oorspronkelijke Engelse tekst](#)

Zou onze moeder ons vergeten?

Deze Sjabbat is de tweede van de zeven Sjabbatot van troost die volgen op Tisja Be'av, en, zoals op al deze Sjabbatot, komt de haftara deze week uit het laatste deel van het boek Jesaja. Dit zijn zeer geschikte passages om ons te troosten nadat we de verwoesting van Jeruzalem hebben herdacht, omdat ze zijn geschreven door een profeet die in ballingschap leefde ongeveer een generatie nadat het Babylonische rijk de tempel van Jeruzalem verwoestte, de staat Judea vernietigde en een groot deel van zijn bevolking verbannen had. Omdat de naam van deze profeet onbekend is, verwijzen geleerden naar hem (of misschien

naar haar; vrouwen dienden als profeten in het oude Israël, zoals de voorbeelden van Miriam, Deborah en Huldah laten zien) als Deutero-Jesaja of Tweede Jesaja.

Deutero-Jesaja anticipeerde op de overwinning van de Perzische keizer, Cyrus, op het Babylonische rijk en voorspelde dat de Perzen de Judese ballingen zouden toestaan naar hun vaderland terug te keren en daar hun tempel te herbouwen. Gericht tot een moedeloos volk dat een catastrofe heeft meegemaakt, proberen de poëtische toespraken van deze profeet de Judeeërs ervan te overtuigen dat de God van Israël nog steeds machtig is en nog steeds trouw is aan het volk Israël.

Ongebruikelijk onder bijbelteksten, verwijst Deutero-Jesaja naar God door niet alleen mannelijke maar ook vrouwelijke metaforen te gebruiken (bijv. Jes. 42:13-14, 45:10, 49:14-15, 66:13). De redenen achter deze innovatie kunnen niet met zekerheid worden achterhaald. Misschien vereist het intense monotheïsme van de profeet dat de profeet expliciet laat zien dat Hasjem kenmerken heeft die polytheïsten associëren met godinnen en ook met goden. Tegelijkertijd passen de vrouwelijke beeldtaal, en vooral de taal van de moeder, die Deutero-Jesaja voor God gebruikt, bij de focus van deze profeet op troost en hoop, en de openingsregels van de haftara van vandaag zijn hiervan een sterk voorbeeld. Ze tonen ook de veelvuldige praktijk van deze profeet om taal en afbeeldingen uit eerdere bijbelteksten te lenen en deze te herschikken om de verbannen Judeeërs te troosten. Laten we dat eens van dichterbij bekijken.

In de openingsregels van de haftara beeldt de profeet Jeruzalem af als een vrouw die denkt dat haar man haar heeft verlaten en dat haar kinderen voor altijd weg zijn. Zion (d.w.z. Jeruzalem) dient als plaatsvervanger voor het Joodse volk, dat gelooft dat de God van Israël niet langer van hen houdt (d.w.z. het verbond heeft beëindigd) of dat de godheid van Israël een van de vele goden is, en is verslagen - of zelfs gedood - door de god van Babylon. Verder, omdat de natie in ballingschap is, portretteert de profeet Zion niet alleen als een verworpen vrouw of weduwe, maar ook als een bedroefde moeder: haar kinderen zijn voor altijd weggenomen, voorbestemd om in Babylon te leven en waarschijnlijk daar te assimileren met de bevolking. Waarmee een einde zou komen aan het bestaan van het Joodse volk. Zion klaagt in het eerste couplet:

*De Eeuwige heeft mij verlaten
mijn Heer is mij vergeten. (Jes. 49:14)*

Maar de profeet citeert God die dit krachtig ontkent:

*Maar kan een vrouw haar zuigeling vergeten
of harteloos zijn tegen het kind dat zij droeg?
Zelfs al zou zij het vergeten,
Ik vergeet jou nooit. (...)
Je kinderen haasten zich naar huis. (...)
Open je ogen, kijk om je heen:
ze stromen in drommen naar je toe!
Zo waar ik leef - spreekt de Eeuwige -,
je zult je met hen tooien,
hen dragen zoals een bruid haar sieraden.
(Jes. 49:15-18)*

De vraag van Zion in vers 14 gebruikt een huwelijksmetafoor om het verbond te beschrijven: God is de echtgenoot en Zion of Israël is de vrouw. Dezelfde metafoor werd gebruikt door de profeet Jeremia kort voordat de ballingschap begon, waarbij hij God citeerde:

Waarom zegt mijn volk:

"Wij willen niet gebonden zijn, we komen niet meer naar je toe"?

Zal een meisje haar sieraden vergeten,

of een bruid haar tooi?

Maar mijn volk is mij sinds jaar en dag vergeten.

(Jeremia 2:31-32)

In onze haftara neemt Deutero-Jesaja taal over van Jeremia's profetie van berisping, maar gebruikt het op radicaal nieuwe manieren. In Jeremia vroeg God: "Zal een meisje haar sieraden vergeten, of een bruid haar tooi?" Maar in Deutero-Jesaja vraagt God: "Maar kan een vrouw haar zuigeling vergeten of harteloos zijn tegen het kind dat zij droeg?" (הַתְּשִׁיבָה (אִשָּׁה עוֹלָה מֵרַחֵם בְּ-בִטְנָה). Woorden, die onmiddellijk daarna in de vraag van Jeremia worden gevonden, verschijnen verschillende verzen later opnieuw in Deutero-Jesaja: כַּעֲדֵי ("als sieraden") in Jesaja 49:18 herinnert aan עֲדֵי ("haar sieraden") in Jeremia. Deutero-Jesaja's zin "je zult je met hen tooien, hen dragen zoals een bruid haar sieraden" weerspiegelt de vraag van Jeremia: het latere werkwoord van de profeet וּתְקַשְׂרִים herinnert aan het zelfstandig naamwoord van de eerdere profeet קְשׁוּרִי ("haar versieringen / ornamenten"), en het woord "bruid" (כִּלְהָ) verschijnt vervolgens naast het woord voor versiering in beide teksten.

Door woorden uit de klacht van Jeremia te herhalen, moedigt Deutero-Jesaja ons aan om deze passages naast elkaar te lezen, waarbij duidelijk wordt gemaakt dat God in de latere tekst ontkent dat hij het volk in de steek heeft gelaten, ook al vergaten ze God in de tijd van Jeremia. Beide teksten bevatten de metafoor van een vrouw, maar in Deutero-Jesaja is de figuur een teder beeld: in plaats van een vrouw die juwelen begeert, lezen we over een moeder en kind. De sieraden duiken wel weer op, maar worden niet meer kritisch gebruikt. In plaats daarvan belooft God Zion dat ze kinderen zal krijgen waarmee ze zich kan versieren, dat wil zeggen dat Jeruzalem weer zal worden bewoond door massa's Joden. De latere profeet gebruikt herhaaldelijk woorden en beelden om te troosten die de eerdere had gebruikt om te kastijden. Deutero-Jesaja keert de boodschap van de passage uit Jeremia om - maar ontkent nooit de juistheid ervan (want simpelweg door het publiek te herinneren aan Jeremia's onheilsprefetie, bevestigt Deutero-Jesaja impliciet dat de ballingschap die Jeremia lang voorspelde inderdaad is uitgekomen.) Voor de latere profeet, berispt God wel, maar doet geen afstand van Israël.

De meest interessante verandering die Deutero-Jesaja aanbrengt aan de taal van Jeremia, betreft de metafoor die voor God wordt gebruikt. In Jeremia is de wispelturige en ondankbare vrouw Israël, en God is haar echtgenoot. Maar in de haftara van vandaag is de vrouw geen bruid maar een moeder – en die moeder is God. In feite is de overtuigingskracht van de passage afhankelijk van het feit dat God hier wordt afgeschilderd als de moeder van Israël in plaats van de echtgenoot van Israël: een echtgenoot kan van zijn vrouw scheiden, maar een moeder blijft voor altijd moeder.

In zeldzame gevallen laten moeders hun kinderen in de steek, maar Deutero-Jesaja anticipeert op dit bezwaar en reageert er gedurfd op: de profeet vergelijkt Hasjem niet alleen met een moeder, maar met een moeder die borstvoeding geeft (עול, die ik hierboven heb vertaald als "baby" verwijst specifiek naar een baby die borstvoeding krijgt; het zelfstandig naamwoord is afgeleid van een werkwoord dat "zuigen" betekent). Een moeder die borstvoeding geeft, is fysiek niet in staat haar kind te vergeten: als ze niet om de paar uur melk afkolft, worden haar borsten vol en pijnlijk. God is fysiek verbonden met het Joodse volk, benadrukt de profeet, zoals een moeder die borstvoeding geeft verbonden is met haar kind. Het volk heeft God verlaten. Maar God zal Haar kind nooit verloochenen. Deutero-Jesaja geeft redenen voor Gods loyaliteit die geen verband houden met het gedrag van Israël - die daarom geloofwaardiger zijn voor een door schuld geteisterd ballingschapspubliek.

Deutero-Jesaja is een voortdurend zinspelende dichter, die taal ontleent aan oudere bijbelteksten en deze omwerkt om een boodschap van troost en bemoediging te geven in plaats van de vaak negatieve voorspellingen van profeten die eerder kwamen. De toespeling op Jeremia 2:31-32 die we hebben onderzocht, is slechts een van de ongeveer twaalf in de haftara van vandaag, die taal uit Jeremia, Deuteronomium, 1 Jesaja, Ezechiël, Micha en Psalmen omwerkt. In feite vertonen alle composities van deze profeet (Jesaja 35, 40-66) een zeer slimme kunstzinnigheid van toespelingen en herzieningen, ook al weerklinken en versterken ze voortdurend oudere bijbelse tradities.

En deze profeet is de enige bijbelschrijver die herhaaldelijk vrouwelijke metaforen gebruikt om God te beschrijven (evenals mannelijke stijlfiguren). Het werk van deze profeet lijkt verrassend eigentijds door te suggereren dat God evenzeer een moeder als een echtgenoot is – dat wil zeggen dat God noch man noch vrouw is, en dat welke taal we ook op God toepassen altijd figuurlijk is, nooit letterlijk. In beide opzichten is de haftara van vandaag een herinnering aan de literaire gevoeligheid en theologische diepgang die we mogen ervaren op de Sjabbat-ochtend.